

בס"ד, ה' אדר התשפ"ו

מנחות מ"ב – מיקום הציצית והכנסתה לבגד, הברכה, וכשרות התכלת

שאלות:

1. שי לא רצה לעשות חור בבגד, לכן הוא הצמיד את שמונת החוטים עם סיכות, זה כשר?

מיקום הציצית ואופן הכנסתה לבגד

- הברייתא אומרת שהמילה "ציצית" פירושה ענף של חוטים פרודים, כמו שנאמר בספר יחזקאל: "וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצַת רֹאשִׁי". אביי אומר שצריך להפריד את הפתילים שיוצאים מהגדיל כמו השערות שיוצאות מהראש בבלורית של גויים.
- מיקום הציצית: הגמרא מביאה ברייתא שבה תנא קמא אומר שאם הטיל את הציצית על חודה של הקרן או על ה"גדיל" שזה חוט עבה וחזק בקצה הבגד שנועד לשמור על הבגד שלא יקרע (רש"י) – הציצית כשרה. ורבי אליעזר בן יעקב פוסל בשני המקרים.
- הגמרא שואלת כשיטת מי מהם אמר רב גידל בשם רב שהציצית צריכה להיות "נוטפת על הקרן", כלומר, היא צריכה להיות תלויה בנקב מעל הקרן ויורדת ונוגעת משם על הקרן, שנאמר: "על כנפי בגדיהם". ועונה שזה כשיטת רבי אליעזר בן יעקב.
- מרחק מהשפה: רבי יעקב אמר בשם רבי יוחנן, שצריך להרחיק את נקב הציצית משפת הבגד לפחות כשיעור של "מלוא קשר גודל" (המרחק מהציפורן עד הפרק הראשון של האגודל). הגמרא מסבירה שצריכים גם את הדין הזה וגם את הדין של רב פפא שאמר בדף הקודם שצריך להטיל בתוך שלוש אצבעות מהשפה – כי צריך גם שלא ירחיק את הציצית יותר מדי מהשפה, אבל גם שלא יקרב אותה יותר מדי. והגמרא מביאה מעשה שרב סמא ראה שהמרחק בציצית של רבינא היה קטן משיעור "מלוא קשר גודל" ושאל אותו למה הוא לא חושש לדין של רבי יעקב. רבינא ענה לו שהשיעור הזה נאמר רק לזמן עשיית הציצית, ואם אחרי זה הבגד נפרם קצת והשיעור פחת – זה לא פוסל.
- רב סמא התבייש שהוא לא ידע את התשובה, ורב אשי ניחם אותו שאחד מחכמי ארץ ישראל שווה לשניים מבבל (בגלל שהאוויר של ארץ ישראל מחכים - רבינו גרשום), ורבינא היה מארץ ישראל.
- אופן הכנסת החוטים: הגמרא מביאה כמה מנהגים איך להכניס את החוטים לנקב:
 - רב אחא בר יעקב: סובר שכשמכניסים לנקב את החוטים הם כבר צריכים להיות שמונה. לכן הוא היה לוקח ארבעה חוטים, כופל אותם לשמונה, ואת ראש הכפל הזה מכניס לנקב (ככה שנוצרת לולאה). ואז הוא היה לוקח את שמונת ראשי החוטים מהצד השני של הנקב ודוחף אותם בתוך הלולאה הזו ומושך (עונב אותם).
 - רב ירמיה מדפתי: היה מטיל שמונה חוטים בבגד (שנהפכים ל-16 אחרי הכפל) ולא היה עונב אותם.
 - ומר בריה דרבינא: היה עושה כמונו – מכניס ארבעה חוטים והם נהפכים לשמונה.

2. נחמיה בירך על עשיית ציצית, כשהוא הטיל ציצית בבגד, זו ברכה לבטלה?

הברכה על עשיית הציצית וחיוב "לשמה"

- ברכה על עשייה: רב נחמן פגש את רב אדא בר אהבה בזמן שהוא הטיל חוטים בטלית ושמע אותו מברך "לְעִשׂוֹת צִיצִית". רב נחמן לגלג עליו ואמר לו שזה לא נכון, כי רב פסק שציצית לא צריכה ברכה בזמן העשייה.
- אחרי שרב הונא נפטר, רב חסדא נכנס לבית המדרש והקשה על הפסיקה הזו של רב: מצד אחד רב אמר שלא מברכים על העשייה, אבל מצד שני הוא פסק שציצית שעשה גוי פסולה! רב חסדא סבר שכל מצווה שהעשייה שלה בגוי פסולה – ישראל צריך לברך עליה כשהוא עושה אותה.
- הגמרא מקשה על הכלל הזה ממצוות מילה: הרי מילה שעשה גוי היא כשרה (לדעת רבי מאיר ורבי יהודה בבריתא), ובכל זאת ישראל מברך על המילה. הגמרא מתרצת שרב באמת סובר שמילה בגוי היא פסולה.
- הלימוד לזה הוא או לפי דרו בר פפא בשם רב מהפסוק: "וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר" או לפי רבי יוחנן מהפסוק: "הַמּוֹל יְמוּל" – שרק מי שנימול יכול למול אחרים.
- והגמרא מביאה מצד אחד סיוע מסוכה ומצד שני קושיה מתפילין לכלל של רב חסדא:
 - כי סוכה שעשאה גוי היא כשרה, ובאמת ישראל לא מברך על עשייתה אלא רק על הישיבה בה.
 - ממצוות תפילין יש קושיה על הכלל: כי רב חנינא בריה דרבא מפשרוניה שנה שכתב יד של גוי בתפילין פסול (זה נלמד מההיקש: "וְקִשְׁרָתָם... וְכִתְבָתָם" – מי שאינו בקשירה אינו בכתיבה), ובכל זאת ישראל לא מברך על עשיית התפילין.
- הגמרא מתרצת שהכלל האמיתי הוא בעצם: שכל מצווה שהעשייה שלה היא "גמר המצווה" (כמו מילה) – מברכים על העשייה. אבל מצווה שהעשייה שלה היא לא גמר המצווה (כמו תפילין וסוכה) – לא מברכים על העשייה.
- המחלוקת בציצית: הגמרא מסבירה שהשאלה אם מברכים על עשיית הציצית תלויה במחלוקת בדעת רב: רב חסדא בשם רב סובר שציצית היא "חובת טלית" ולכן העשייה היא גמר המצווה ומברכים, ורב נחמן בשם רב סובר שהיא "חובת גברא" ולכן המצווה לא נגמרת עד הלבישה.
- רב מרדכי אמר לרב אשי שהם בכלל שנו את דברי רב אחרת: שציצית שעשאה גוי היא כשרה. ולכן לשיטתם אין בכלל סתירה בדברי רב ולא צריך את התירוצים הקודמים.
- טויה לשמה: רב יהודה אמר בשם רב: שאם עשה ציצית מחוטים שיוצאים מהאריג או מהתפירה של הבגד (קוצים/נימין/גרדין) – הציצית פסולה, בגלל שהם מחוברים לבגד ואין כאן "עשייה לשמה". אבל אם עשאה מסיסין (פקעיות צמר שנטוו) – כשרה. כשרב יהודה אמר את זה לשמאל, שמאל חלק ואמר שגם מסיסין היא פסולה, כי הוא סובר שצריך "טויה לשמה" – שהחוט עצמו ייטווה מההתחלה לשם המצווה.
- והגמרא מציינת שיש מחלוקת תנאים דומה לגבי עיבוד העור בתפילין: תנא קמא מכשיר עור שלא עובד לשמו, ורבן שמעון בן גמליאל פוסל עד שיעבדו את העור במיוחד לשם המצווה.

3. יחיאל מפחד שרימו אותו והתכלת שבציצית שלו לא אמיתית, יש דרך לבדוק?

דיני כשרות התכלת

- תהליך הצביעה: אביי שאל את רב שמואל בר רב יהודה איך הם צובעים את התכלת. והוא תיאר לו שהם מביאים דם חלזון וסממנים, שמים אותם ביורה ומרתיחים אותה. לוקחים מעט מהצבע בתוך קליפת ביצה ובודקים את הגוון על חתיכת מוך (אודרא). אחרי הבדיקה משליכים את קליפת הביצה עם הצבע ושורפים את המוך הצבוע.
- מהתיאור הזה הגמרא לומדת שלושה דברים: 1. ש"טעימה פסולה" (צמר שנצבע לבדיקת הגוון). 2. שצריכים צביעה לשמה. 3. וש"טעימה" פוסלת את כל היורה אם מחזירים את הצבע פנימה.
- הגמרא שואלת שהלימוד ש"טעימה פסולה" ושהצביעה צריכה להיות "לשמה" הם בעצם דבר אחד. לכן רב אשי מסביר שזה נכון שהסיבה ש"טעימה פסולה" היא בגלל שצריך שהצביעה תהיה לשמה, וצמר שנצבע לניסיון לא נצבע לשם המצווה.
- הגמרא מביאה מחלוקת תנאים האם צמר ששימש לטעימה פסול לציצית:
 - רבי חנינא בן גמליאל פוסל, כי נאמר "כָּלִיל תְּכַלֶּת" – שכל הצביעה תהיה למצווה.
 - רבי יוחנן בן דהבאי מכשיר אפילו "מראה שני" (שימוש חוזר ביורה). הוא לומד את זה ממה שכתוב "תְּכַלֶּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי", והוא דורש את המילה "שָׁנִי" כאילו כתוב פעם שנייה.
- קנייה ממומחה: הברייתא אומרת שמאחר שלתכלת אין בדיקה פשוטה, מותר לקנות אותה רק ממומחה. הגמרא מקשה: איך נאמר שאין בדיקה לתכלת? הרי יש בדיקות:
 - רב יצחק בריה דרב יהודה היה בודק על ידי שמביאים חומר שנקרא צריף, מי תלתן ומי רגליים שעברו עליהם 40 יום. שורים בתוכם את התכלת מהערב עד הבוקר. אם הצבע מתקלקל ולא מחזיק – היא פסולה (זיוף), ואם לא – כשרה.
 - ובתחילת הדף הבא הגמרא מביאה את הבדיקה של רב אדא משמו של רב עזריא – שלוקחים בצק של שאור שהחמיץ ביותר, ואופים בתוכו את חוטי התכלת. ואם הצבע השתנה לרעה זה לא תכלת ואם לטובה זה כן תכלת. הגמרא נותנת סימן: מי שמשנה דברו לשקר (הצבע משתנה לרעה בבדיקה) – זה לגריעותא והוא פסול. ומי שמחזק דבריו לומר אמת (הצבע משתפר) – זו מעלה והוא כשר.
- ואם כן מאחר שאפשר לבדוק את התכלת, הגמרא שואלת מה הכוונה בברייתא שלתכלת "אין בדיקה"? הגמרא מתרצת שהכוונה היא לצמר שנצבע ל"טעימה" אין בדיקה, שאי אפשר לדעת בבדיקה אם הוא נצבע לשמה או לא.